

...Aastakümneid oli Konstantin Pätsi põrnu asupaik eestlastele teadmata. Kuhu oli president maetud? See küsimus vaevas paljusid, ka endisi julgeolekuohvitseri Henn Latti ja Valdur Timuskit, kes kontrollisid K. Pätsi hauda otsides paljusid sellekohaseid kuuldusi. On see kuskil Lätis, Leedus, Valgevenes või ikkagi Venemaal?

Ajaloolane Küllö Arjakas on nentunud, et H. Lati ning V. Timuski otsinguist lugedes pani teda mõnevõrra imestama, miks mehed polnud kas mitte märganud või võtnud päris tõsiselt 1986. aastal ilmunud "Suure nõukogude entsüklopeedia" köidet, kus esimest korda oli mustvalgel nimetatud presidendi surmakohana Kalinini oblastit. Ideoloogiavahu kõrval olid selles teatmeteoses toodud faktid siiski täiesti tõesed.

Kalinini (Tveri) oblastisse Buraševosse jõudsid oma otsingujärjega esimestena 1988. aasta teisel poolel täiesti omal käel tegutsenud H. Latt ja V. Timusk. Et V. Timusk on juba aastaid manalamees, saab nende meeldejäävate ning Eesti ajaloo jaoks väga tähtsate otsingute kulgu nüüd meenutada vaid Henn Latt.

Latt meedias just tihti sõna ei võta. Ometi oli tema see, kes jõudis esimese uurijana Kalinini oblastis asuvasse Buraševosse ning seal asuvasse psühhoneuroloogiahaiglasse.

1980. aastal laskis meie teadlasku — pealegi veel nõnda, et jäin ilma sõjaväepensioni saamise õigusest," jutustab ta.

Henn Latt kinnitab, et aastal 1980 ei osanud keegi isegi unes näha Nõukogude Liidu lagunemist ning vabatahtlikult KGB-taolise kurjakuulutava organisatsiooni ridadest lahkumine tähendas oma tulevikule jämeda kriipsu pealtõmbamist.

Keskkomitee ideoloogiapleenumil nimetas parteijuht Karl Vaino Henn Latti Eesti NSV ideoloogiaprobleemiks number üks, sest ta polnud koolijuhena truualamlikult kõiki parteikomiteest tulnud kärke täitnud.

"See oli mulle nagu surmaotsus: keskkomiteega võidelda polnud võimalik," meenutab Latt, kes pidi päevapealt loobuma ühe Tallinna tehnikumi direktori ametikohast. Tallinnas ei sõandanud keegi teda enam tööle võtta. Seepärast asus mees tööle Rakvere rajooni Triigi ja Simuna kolhoosi varustajana.

Aastad möödusid ning hävimatuna tundunud impeerium hakkas õmblustest kärisebama. Eestis kogus jõudu Rahvarinne.

Latt mäletab, et oli sel ajal ühiskondlikult väga aktiivne. "Mul on selgesti meeles, kuidas Trivimi Velliste küsis 1988. aasta öölaulupeol kolmesaja tuhande inimese ees peetud kõnes, kuhu on stalinistid peitnud meie kunagised riigijuhid. "Me tahame nende haudadele lilli viia," lausus ta.

See tekitas Latis üleva tunde. "Näis, et rahvas oleks vajaduse korral läinud kuhu iganes kui üks mees — vaimustus oli nii suur."

Ta ütleb, et sealsamas küpseski temal mõte selgitada välja, kus on leidnud viimse puhkepaiga Eesti Vabariigi esimene president Konstantin Päts.

puutust.

"Tveris selgus muidugi, et asjad on hoopis teisiti, kui olime ette kujutanud: meid ei lastud kuhugi ligi," jutustab Latt. "Esialgul kindlana tundunud niidid katkesid ega viinud edasi. Aga viimaks hakkasid infojupid ootamatult hakkama."

Nõnda jõudsid otsijad välja Buraševosse, Tverist 15 kilomeetri kaugusel asuvasse külakesse. Selgus, et Päts oli tööpoolest seal viibinud. Kuigi Timusk ja Latt esitlesid end endiste KGB töötajatena, ei antud neile presidendi haiguslugu ning teemat välditi igati.

Lõpuks õnnestus Latil ja Timuskil kohtuda Pätsi viimase raviarsti, 83-aastase Ksenia Gussevaga. Selgus, et vana naine mäletas Eesti presidenti ja tema matmist väga hästi.

"See oli nagu tunneli lõpust paistev päikesekiir," meenutab Henn Latt. "Kõrges vanuses naist vaevasid muidugi tervisehädad, kuid mälu oli tal suurepäranne."

Gusseva jutu järgi taheti kunagist presidenti mulda sängitada erilisel. Haigla töötajad töid lahkunule särge, kuue ja pesu. Täpset matmispaika ei teadnud Gusseva enam öelda, kuid viis mehed mälu järgi ühele vanale surnuaiale ning näitas tõenäolise paiga.

Sellega sai esimene reis ümber. Eestisse naasnud, andsid Latt ja Timusk presidendi pojapojale Matti Pätsile kohe videofilmi, mille oli nende tarvis teinud keegi kohalik, Aleksandr Sokolov. Peagi sõitsid Buraševosse juba Matti Päts ja muinsuskaitse esindajad.

1990. aasta 22. juunil kell 11.30 jõuti viimaks nii kaugele, et avati haud, kust leitud säilmed kuulusid tööpoolest president Konstantin Pätsile.

"Minu ettevõtmist on piütud

praegu müüga laneni välja.

"Kõige rohkem oli mul kahju doktor Gusseva hauast: see oli unustusse jäetud," jutustab Latt kurvalt. "Panin sinna lille ja küünla. Saatuse ironia tõttu oli tema matmispaik nüüd niisamuti märgistamata nagu seegi, mille ta meile omal ajal riigisaladusena avaldas. Kas võis doktor seda kunagi ette aimata?"

Konstantin Pätsi väidetavatest vastuolulistest ärihuvidest, vaikivast ajastust, baaside lepingust, sellele järgnenud vaiksest alistumisest on viimasel ajal kirjutatud palju. Mida arvab meie esimesest presidendist Henn Latt? Küsimus võtab mehe mõtlikuks.

"Seistes 1988. aastal tema oletatava matmiskoha juures, ütlesin talle: "Sa tegid kõik, et oma rahvast säästa,"" lausub Latt. "Täna lisaksin sõnad "võib-olla". Ühed küsivad, miks ta tegi niimoodi. Teised jälle arvavad, et kui omal ajal oleks konfliktiks läinud, oleks Eesti lihtsalt ära puhitud.

Mul pole midagi varjata. KGBs olles ei määranud ma kellegi saatust ega kirjutanud alla ühelegi surmaotsusele. Saage aru, siis polnud enam sellised ajad. Aga plekk on mul küljes surmani — sellest ei vabane.

Ma ei saa Venemaalt pensioni ja Eesti oma on ka väike. Mulle pole Buraševos käigu eest antud ei aumarki ega hüvitist sõidukulude katmiseks.

Gustav Naan ütles kord, et iga mees tahab korragi elus ratsutada tiigri seljas, olgu või näoga saba poole. Selle paneks mina endale motoks. Omal ajal ei mõelnud ma kõige selle peale. Küllap tahtsin minagi midagi ära teha, olla elus ükski kord õiges kohas. Mul oli see võimalus."

nutest enda arvates pikaajalist haigust. Seesuguseid tõbiseid on enim Põlvamaal — tervelt 64 protsenti küsitletutest. Läänemaal on pikaajalisi haigeid 56, Võrumaal 51 ja Ida-Virumaal 49 protsenti. Kõige rohkem kõbusaid elab Põhja-Eestis — 62 protsenti küsitletutest arvab, et tema enesetunne on väga hea. Kirde-Eestis on selliseid inimesi aga vaid 37 protsenti. Pikaajalisteks loetakse muide ka hooajalised ning korduvad tõved, näiteks allergia ja heinanohu.

◆ Sünoptikud arvavad, et novembrikuu tuleb niisama vilu või pisut vingemgi kui tavaliselt — keskmine temperatuur ulatub parimal juhul veidi üle 2 plusskraadi ning vihma ja lund on oodata normi piires või pisut rohkemgi (46–80 mm). Kuu teine pool muutub talvisemaks. Lumi jääb tõenäoliselt püsima novembri viimasel dekaadil.

◆ Kreenholmi emafirma *Borås Wäveri* juhatus otsustas peatada maksed ja taotleda tütarfirma, ASI *Kreenholmi Valdus* pankrotti. Toorpuuvilla hind on tõusnud, tellimusi on vähe ning juhatus ei näe võimalust tegevust jätkata. Tõenäoliselt läheb firma tükeldamisele.

◆ Eesti võib põlevkivi kaevandamisel konkurentsireeglite rikkumise eest saada trahvi, mille suurus on kuni kümnendik Eesti Energia käibest ehk 11 miljardist kroonist. Siinne põlevkivi kaevandamise regulatsioon on vastuolus ELi konkurentsioigusega.